

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

В. Журавель, професор Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування

«Криміналістична характеристика злочинів» — це відносно нова категорія, яку введено в науковий апарат криміналістики наприкінці 60-х на початку 70-х років минулого століття. На думку С. Чурилова, саме прагнення вчених-криміналістів знайти підходи до розкриття змісту закономірностей у сфері доказування породило винахід спеціального терміна «криміналістична характеристика злочину»¹. При цьому поява зазначеної категорії супроводжувалась доволі жвавою дискусією, а погляди на її сутність, місце і значення в криміналістичній літературі висловлювались найрізноманітніші і навіть полярні: від відведення їй ролі загальної криміналістичної теорії (вчення)² і на підставі цього віднесення до теоретичних та методологічних основ криміналістики — до повного заперечення необхідності і доцільності виділення такої наукової категорії³, що стала «криміналістичним пережитком»⁴.

¹ Чурилов С. Н. Криминалистическая методика: История и современность / С. Н. Чурилов. — М., 2002. — С. 200.

² Див.: Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика как составная часть общей теории криминалистической теории / Н. П. Яблоков // Российское законодательство и юридические науки в современных условиях: состояние, проблемы, перспективы : тез. докл. Всерос. науч.-практ. конф. — Тула, 2000. — С. 33; Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В. Ф. Ермолович. — Минск, 2001. — С. 270–277.

³ Зокрема, А. В. Дулов пропонує відмовитися від категорії «криміналістична характеристика» і замінити її категорією «криміналістичний аналіз» (див.: Криміналістика / под ред. А. В. Дулова. — Минск, 1996. — С. 72–73).

⁴ Див.: Белкин Р. С. Понятие, ставшее «криминалистическим пережитком» / Р. С. Белкин // Российское законодательство и юридические науки в современных условиях: состояние, проблемы, перспективы : тез. докл. Всерос. науч.-практ. конф. — Тула, 2000. — С. 6–7.

Дискусії, що точилися навколо криміналістичної характеристики злочинів, не вщухають і дотепер. Так, на сьогодні відсутня єдність щодо поняття, значення і місця вказаної категорії у системі науки криміналістики. При цьому криміналістичну характеристику злочинів визначають як:

а) систему узагальнених даних (відомостей) про найбільш типові криміналістично значущі ознаки певного виду (групи) злочинів¹;

б) наукові положення окремої методики розслідування, що являють собою систему відомостей про елементи механізму вчинення злочину²;

в) наукову категорію, в якій з достатнім ступенем конкретності описані типові ознаки і властивості події злочину³;

г) наукову абстракцію, що відображає в основному на статистичному рівні дані про прийоми підготовки і способи вчинення окремих видів (підвидів) злочинів⁴;

ґ) систему закономірно взаємопов'язаних криміналістичних даних про елементи складу злочину⁵;

д) ідеальну сукупність криміналістично значущих елементів та їх ознак про закономірності механізму конкретного виду злочинів⁶;

е) інформаційну модель, що являє собою якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) злочинів⁷;

¹ Див.: Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова. – Харьков, 1985. – С. 7–9; Бахін В. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів / Володимир Бахін, Борис Лук'яничков // Часоп. Донец. ун-ту. – 2000. – Вип. 1(4). – С. 40 та ін.

² Див.: Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва / А. Ф. Волобуєв. – Х., 2000. – С. 22.

³ Див.: Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений / Л. Я. Драпкин // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений. – Свердловск, 1978. – Вип. 69. – С. 17.

⁴ Див.: Шиканов В. И. Проблемы использования специальных познаний и научно-технических новшеств в уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12. 00. 09 / В. И. Шиканов. – М., 1980. – С. 18.

⁵ Див.: Видонов Л. Г. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений и закономерных связях между ее элементами / Л. Г. Видонов, В. Л. Видонов // Криминалистическая характеристика преступлений. – М., 1984. – С. 97.

⁶ Див.: Гончаренко В. И. Понятие криминалистической характеристики преступлений / В. И. Гончаренко, Г. А. Кушнир, В. Л. Подпальный // Криминалистика и судебная экспертиза : респ. межвед. науч.-метод. сб. – К. : Вища школа, 1986. – Вип. 33. – С. 5.

⁷ Див.: Салтевский М. В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы / М. В. Салтевский // Специализированный курс криминалистики : учебник. – К., 1987. – С. 310.

е) модель системи зведених відомостей про криміналістично значущі ознаки виду, групи або конкретного злочину¹ тощо.

Розмаїття поглядів учених на цю категорію зайвий раз пересвідчує в необхідності продовження наукового пошуку в окресленій галузі знань, де найбільш концептуальними слід визнати проблеми формування поняття, структури, змісту, призначення, місця криміналістичної характеристики злочинів у системі науки криміналістики. Актуальною також є необхідність підвищення пізнавальної функції криміналістичної характеристики окремих видів злочинів за рахунок виявлення та використання ймовірно-статистичних зв'язків між її елементами і побудови на цій підставі типових версій, передусім, стосовно особи злочинця, що дозволяє звузити коло осіб, серед яких необхідно здійснювати пошукові заходи у реальному акті розслідування.

Перш ніж висловити своє особисте бачення стосовно можливих шляхів розв'язання зазначених проблем, вважаємо за доцільне наголосити на тому, що попри всі існуючі неузгодженості і дискусійні погляди науковців на криміналістичну характеристику злочинів, ця категорія має виключно вагомe значення для теорії і практики організації розкриття, розслідування та попередження різноманітних злочинних проявів. А тому оцінюємо появу в криміналістичній літературі відверто категоричних висловлювань щодо доцільності існування та використання категорії «криміналістична характеристика злочину» як помилкові. У зв'язку з цим не поділяємо судження Р. Белкіна стосовно того, що криміналістична характеристика злочину не виправдала надій, які покладали на неї вчені і практики, зжила себе і з реальності, якою вона вважалась усі ці роки, перетворилась в ілюзію, у криміналістичний фантом². Такого роду висновки були негативно сприйняті науковою спільнотою, і більшість вчених-криміналістів без вагань стали на захист розглядуваної категорії³.

¹ Див.: Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. / А. В. Старушкевич. – К., 1997. – С. 12.

² Див.: Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. – М., 2001. – С. 223.

³ Див.: Баев О. Я. И все же: реальность или иллюзия (еще раз о криминалистической характеристике) / О. Я. Баев // Вестн. криминалистики. – М., 2002. – Вып. 1(3). – С. 23; Гавло В. К. Наследие Р. С. Белкина и дискуссионные вопросы / В. К. Гавло // Роль и значение деятельности Р. С. Белкина в становлении современной криминалистики : материалы Междунар. науч. конф. (к 80-летию со дня рождения Р. С. Белкина). – М., 2002. – С. 209; Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ / В. В. Тищенко. – Одесса, 2002. – С. 44; Головин А. Ю. Криминалистическая систематика / А. Ю. Головин. – М., 2002. – С. 116 та ін.

Синтезуючу позицію з цього питання висловив В. Бахін, відзначивши, що це дуже «різка» реакція з боку Р. Белкіна на небажання вчених займатися практичними проблемами. «Не слід огульно відмовлятися від вирішення нагальної проблеми практики, а навпаки, необхідно створити умови для її розробки, «примусити» вчених займатися конкретними дослідженнями у даній галузі»¹.

Доволі дискусійною слід визнати й тезу Р. Белкіна стосовно того, що комплекс відомостей про злочин, які складають зміст криміналістичної характеристики, нічого нового для науки і практики не дав, оскільки ці відомості у тому чи іншому вигляді раніше викладалися в криміналістичній літературі і були відомі слідчій практиці. Крім того, на його думку, в криміналістичній характеристиці забагато місця займають відомості, які з високим ступенем вірогідності можуть бути віднесені до криміналістично значущих. «Для того щоб моя позиція щодо розгляданого питання була достатньо переконливою, — писав Р. Белкін, — звернемося до практики викладення криміналістичних характеристик у сучасних вузівських підручниках. Схема такого викладення типова і включає: 1) дані про кримінально-правову кваліфікацію злочину; 2) кримінологічні дані про особу типового злочинця та типову жертву злочину, про типову обстановку вчинення злочину (час, місце, умови), типовий предмет посягання; 3) опис типових способів вчинення і приховування даного виду злочинів і типової слідової картини (наслідків), характерної для використання того чи іншого способу»².

Викликає заперечення і пропозиція Р. Белкіна відмовитися від терміна «криміналістична характеристика злочину», повернувшись до продуктивної старої практики посилянй у конкретній окремій криміналістичній методиці як перший її елемент на специфічні особливості предмета доказування по даній категорії кримінальних справ, тобто повернутися до традиційних обставин, що підлягають з'ясуванню щодо конкретного різновиду злочину³.

Як видається, наведені судження славнозвісного вченого за своєю природою є дискусійними, мають альтернативні варіанти вирішення, ні

¹ Бахін В. П. Криминалистика для криминалистов или для практики? / В. П. Бахін // Роль и значение деятельности Р. С. Белкина в становлении современной криминалистики : материалы Междунар. науч. конф. (к 80-летию со дня рождения Р. С. Белкина). – М., 2002. – С. 57.

² Див.: Белкин Р. С. Понятие, ставшее «криминалистическим пережитком» // Российское законодательство и юридические науки в современных условиях : состояние, проблемы, перспективы. – Тула, 2000. – С. 11–12.

³ Там само. – С. 12.

в якому разі не свідчать про зневіру до криміналістичної характеристики злочинів, про її неспроможність служити практиці і не дають підстав на її виключення з наукового апарату криміналістики та віднесення до розряду так званих фантомів. Навпаки, ми глибоко переконані, що криміналістична характеристика — це не ілюзія, а реально існуюча, вельми важлива в науково-теоретичному та практичному планах категорія, яка ще не повністю вичерпала свій внутрішній потенціал і тому потребує подальшої розробки.

У науковому плані криміналістична характеристика являє собою теоретичну концепцію, основу побудови інформаційно-пізнавальної моделі певних видів (груп) злочинів з метою розробки відповідних методик їх розслідування. Щодо новизни цієї категорії, якої чомусь не вбачав Р. Белкін, то вона, насамперед, проявляється у системному відтворенні відомостей про криміналістично значущі ознаки певного виду (групи) злочинів. Дійсно, відомості про злочин викладалися в літературі і до впровадження категорії «криміналістична характеристика злочинів», але питання в тому, як вони викладалися? На початку розвитку методики розслідування окремих видів злочинів як самостійного розділу науки криміналістики ці відомості викладалися непослідовно, їх коло було нестійким, у деяких окремих методиках частка цих даних зовсім була відсутня. Застосування криміналістичної характеристики як інформаційної моделі дало змогу *систематизувати* ці відомості у вигляді послідовно розташованих елементів, що мають певні кореляційні зв'язки. Вже у цьому виявляється суттєва новизна розглядуваної категорії. Більше того, саме в криміналістичній характеристиці на основі аналізу узагальнених відомостей про ознаки окремого виду злочинів виявляються закономірності, що входять у предмет дослідження науки криміналістики взагалі.

Не витримують критики і посилання щодо переважання криміналістичних характеристик кримінально-правовими та кримінологічними відомостями. Слід відзначити, що кримінально-правові відомості, якщо і використовуються, то достатньо обмежено і насамперед у криміналістичних характеристиках нових видів злочинів (у сфері комп'ютерних технологій, у банківській діяльності та ін.), методики розслідування яких тільки формуються. Крім того, в літературі висловлено думку щодо комплексного підходу до формування та використання криміналістичної характеристики, пов'язаного із залученням даних інших видів характеристик злочинів: кримінально-правової, кримінально-процесуальної, криміноло-

гічної¹. Що стосується інформації про особу злочинця, то її не слід вважати суто кримінологічною, оскільки вона має різні аспекти використання: правознавцями для вирішення питань кваліфікації; кримінологами для формулювання профілактичних заходів; криміналістами для організації процесу розкриття та розслідування окремих злочинів. При цьому у криміналістичних характеристиках злочинів зосереджені не просто фактичні дані щодо особи суб'єкта злочину, а відомості про виявлені між цією особою та іншими елементами, в першу чергу з потерпілим, імовірно-статистичні зв'язки. Саме інформація про взаємозв'язок між цими елементами і зумовлює побудову більшості слідчих версій та оптимальну організацію процесу розслідування в цілому.

Щодо співвідношення криміналістичної характеристики та обставин, що підлягають доказуванню, то їх слід розглядати як різні за змістом та функціональною спрямованістю самостійні структурні елементи методики розслідування окремих видів злочинів, які не конкурують один з одним і призначені для вирішення різнопланових завдань розслідування². Так, криміналістична характеристика злочину розглядається як абстрактна наукова категорія, в якій відображена якісно-кількісна інформація ретроспективної спрямованості, тобто відомості про типові, криміналістично значущі ознаки, властивості певного виду злочину, тоді як обставини, що підлягають доказуванню, пов'язані із перспективною стороною структури криміналістичної методики, а саме з інформацією щодо побудови пізнавального процесу, спрямованого на зібрання необхідної доказової бази. «Знання обставин, що складають предмет доказування по конкретній категорії справ, — підкреслюють В. Тищенко і Є. Стрельцов, — дозволяє слідчому цілеспрямовано вести розслідування, бачити кінцеву мету, вирішувати тим самим кримінально-правові та кримінально-процесуальні завдання»³. Спираючись на визна-

¹ Див.: Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений : учебник / под ред. В. Ю. Шепитько. – Харьков, 2001. – С. 189; Волобуев А. Ф. Проблемы методики расследования разкраданий майна в сфере підприємництва. – Х., 2000. – С. 25.

² У цьому питанні ми солідарні з М. П. Яблоковим (див.: Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории / Н. П. Яблоков // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. Право. – 2000. – № 2. – С. 9).

³ Тищенко В. В. Обстоятельства, подлежащие доказыванию по делам о корыстно-насильственных преступлениях / В. В. Тищенко, Е. Л. Стрельцов // Криминалистика и судебная экспертиза : респ. межвед. науч. сб. – К. : Выща школа, 1995. – Вып. 47. – С. 68.

чену позицію, навряд чи можна визнати достатньо обґрунтованими пропозиції деяких вчених доповнити криміналістичну характеристику обставинами, що підлягають доказуванню¹. Якщо і треба щось доповнювати цими обставинами, так це зміст окремих криміналістичних методик, тому що дійсно із деяких підручників та посібників вони були вилучені².

Останніми роками в криміналістичній літературі з'явилися пропозиції щодо розгляду криміналістичної характеристики злочинів у відокремленому, «чистому» вигляді без включення її до числа елементів окремої криміналістичної методики. Так, А. Шмонін вважає, що криміналістична методика не може включати як структурний елемент криміналістичну характеристику злочинів або суміжні наукові категорії (наприклад, злочинну діяльність, механізм злочину, механізм злочинної діяльності, модель злочину та ін.). Поряд із криміналістичною класифікацією таку характеристику, на його думку, швидше за все, слід розглядати як *основу* (курсив наш. — В. Ж.) окремих криміналістичних методик, але не її елемент³. Аналогічну позицію займає і Ю. Гармаєв, який при формуванні базової моделі методики розслідування злочинів із її структури також виключає такий елемент, як криміналістична характеристика. При цьому він не заперечує, що розумова і практична діяльність слідчого на початковому етапі розслідування пов'язана з використанням апріорних знань про злочин, які знайшли своє відбиття в криміналістичній характеристиці, тобто ним визнається значення цієї категорії⁴.

Якщо прислухатися до думки зазначених учених і виключити криміналістичну характеристику з числа елементів окремої методики, то виникає запитання: з яких джерел буде черпатися інформація про криміналістично значущі ознаки злочину і на підставі яких даних формуватимуться типові версії? Ми глибоко переконані в тому, що така характеристика злочинів є теоретичним підґрунтям побудови окремої методики їх розслідування, оскільки, не дослідивши минулого, неможливо

¹ Див.: Яблоков Н. П. Общие положения методики расследования и научно-технический прогресс / Н. П. Яблоков // Методика расследования преступлений. — М., 1976. — С. 38.

² Расследование отдельных видов преступлений : учеб. пособие. — Воронеж, 1986.

³ Див.: Шмонин А. В. Методика расследования преступлений : учеб. пособие / А. В. Шмонин. — М., 2006. — С. 129.

⁴ Див.: Гармаев Ю. П. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений : Теория и практика / Ю. П. Гармаев, А. Ф. Лубин. — СПб., 2006. — С. 101.

пізнати сучасне. Інакше кажучи, не дослідивши злочину як події минулого, не виокремивши системи його криміналістично значущих ознак, не можна запропонувати рекомендації по його розкриттю, розслідуванню й попередженню. До того ж дослідження криміналістичної характеристики злочинів, особливо наявність ймовірно-статистичних зв'язків між її елементами, одночасно означає і створення передумов для формування ієрархічної системи типових версій. У подальшому ієрархічна система типових версій цілком логічно компонується з обставинами, що підлягають з'ясуванню по кримінальній справі, тобто простежується зв'язок між механізмом злочину, типовими версіями і діяльністю по розслідуванню.

Криміналістична характеристика має не менше, якщо не більше практичне значення, оскільки вона розглядається як робочий інструментарій здійснення процесу розкриття та розслідування злочинів, як своєрідний орієнтир, на який потрібно рівнятися при вирішенні конкретних слідчих завдань, висуненні робочих версій. Саме це функціональне призначення притаманне криміналістичній характеристиці. Разом з тим не слід перевищувати значущість криміналістичної характеристики, оскільки це не панацея, не остаточна відповідь на всі невирішені питання, а лише один із засобів у розпорядженні слідчого, який надає йому можливість відшукати в умовах невизначеності та відсутності інформації найбільш вірогідні шляхи отримання доказів. «Криміналістична характеристика, — наголошує В. Шиканов, — може розглядатися лише як вірогідна модель і відповідно використовуватись слідчим тільки як орієнтуюча інформація»¹. «Такі відомості, — стверджує В. Тищенко, — можуть бути тільки орієнтиром у роботі слідчого, але не жорстким трафаретом, категоричним однозначним висновком, інакше здатні відвести від іншої версії, котра в конкретному випадку і виявиться вірною»².

Реалізація, тобто реальна допомога в більшості випадків розкриттю конкретних злочинів на основі використання узагальнених даних про раніше розслідувані аналогічні злочини, можлива тільки за наявності виявлених імовірно-статистичних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики, які виражені в кількісних показниках. На важливість цієї обставини неодноразово зверталась увага на сторінках криміналістичної літератури. Так, Р. Белкін у зв'язку з цим визначав, що

¹ Див.: Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений / В. И. Шиканов. — Иркутск, 1983. — С. 24.

² Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления : криминалистический анализ / В. В. Тищенко. — Одесса, 2002. — С. 47.

«криміналістична характеристика як щось ціле, як єдиний комплекс має практичне значення лише в тих випадках, коли встановлені кореляційні зв'язки і залежності між її елементами, які мають закономірний характер та виражені в кількісних показниках. Дані про ці закономірності можуть бути підставою для побудови типових версій у конкретних справах. У цьому і тільки у цьому полягає практичне значення криміналістичної характеристики як цілого»¹. М. Селіванов вважає виявлення закономірних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики головними напрямками подальших наукових досліджень у галузі вдосконалення окремих методик розслідування². Погоджуючись з наведеною позицією, В. Бахін і Б. Лук'янчиков наголошують, що без даних, які відображають закономірні взаємозв'язки ознак певного виду злочинів, криміналістична характеристика залишається теоретичною концепцією криміналістики, що не використовується практикою³. На думку О. Головіна, без використання результатів емпіричних і статистичних досліджень криміналістична характеристика являтиме собою набір абстрактно-умоглядних відомостей, виділених за принципом «може бути» без розкриття можливих зв'язків, що істотно знижує ефективність її практичного виходу. Водночас він застерігає, що криміналістична характеристика, заснована лише на кількісних показниках, які характеризують частоту зустрічності тих чи інших елементів, без аналізу причинно-наслідкових та просторово-часових зв'язків між ними, не задовольнятиме потреби ані теорії, ані практики⁴.

Генеza та сучасний стан криміналістичної характеристики як наукової категорії і як робочого інструментарію слідчого свідчать про суттєве відставання розробок щодо останнього. Зокрема такі питання, як виявлення та використання ймовірно-статистичних зв'язків між її елементами, застосування сучасних комп'ютерних технологій і математичних методів щодо збирання і оброблення необхідних емпіричних даних потребують самостійного більш поглибленого наукового дослідження.

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики : В 3 т. Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М., 1997. – С. 316.

² Селиванов Н. А. Состояние и перспективы исследования проблемы борьбы с правонарушениями / Н. А. Селиванов // Соц. законность. – 1982. – № 4. – С. 20.

³ Бахін В. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів / Володимир Бахін, Борис Лук'янчиков // Правн. часоп. Донец. ун-ту. – 2000. – № 1 (4). – С. 40.

⁴ Головин А. Ю. Криминалистическая систематика / А. Ю. Головин. – М., 2002. – С. 124.

Тому вважаємо, що зусилля криміналістів стосовно виявлення та аналізу кількісних показників, які відображують специфіку ймовірно-статистичних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики, мають бути значно активізовані, оскільки до цих пір висловлені відносно даної проблематики судження за дуже рідкісними винятками (йдеться насамперед про системи типових версій Л. Видонова¹ і розробки В. Чаюка² та І. Ясенєва³) мають суто декларативний характер. Саме таке становище і є однією з головних причин нігілістичного ставлення практичних робітників до розглядуваної категорії.

У зв'язку з цим можна вважати справжнім проривом у розв'язанні цього питання дослідження В. Синчука⁴, в якому на базі узагальнення за спеціальною анкетною 1 100 кримінальних справ про вбивства, вчинені в Харківській області за період 1998–2002 рр., розроблено автоматизовану комп'ютерну систему, яка має умовну назву «Вбивство» та надає можливість зберігати інформацію щодо елементів криміналістичної характеристики вбивств на електронних носіях і оперативно користуватися нею для формування довідкових таблиць, у яких відображено типові версії щодо особи вбивці і мотиву злочину. Значущість цієї роботи полягає передусім у тому, що в ній запропоновано процедуру формування типових версій щодо особи вбивці та мотивів злочину з використанням методу виявлення ймовірно-статистичних залежностей між елементами криміналістичної характеристики вбивств та сучасної комп'ютерної техніки. Так, автоматизована комп'ютерна система «Вбивство» дозволяє слідчому до заданої ним кримінальної ситуації отримувати відомості щодо особи вбивць, які вчиняли аналогічні злочини, і інформація стосовно яких є у банку даних. Отримані результати оформляються у вигляді довідкових таблиць, у яких відображаються інформація про стать

¹ Видонов Л. Г. Криминалистическая характеристика убийств и система типовых версий о лицах, совершивших убийство без очевидцев / Л. Г. Видонов. – Горький, 1978.

² Чаюк В. К. Исследование связей элементов криминалистической характеристики для построения методики расследования краж государственного или общественного имущества : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 09 / В. К. Чаюк. – К., 1985.

³ Ясенев И. Ф. Закономерные связи между элементами криминалистической характеристики краж государственного и общественного имущества и их использование в методике расследования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 09 / И. Ф. Ясенев. – Х., 1983.

⁴ Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 09 / В. Л. Синчук. – Х., 2004.

і вік злочинця, його характерологічні ознаки (наявність судимості, негативні чи позитивні риси), стосунки з жертвою, місця проживання та мотиви вчинення злочину. Якщо взяти до уваги, що у банку даних зосереджена інформація стосовно 48 місць вчинення вбивств, 17 способів і 6 базових вікових груп злочинців, то вже ці показники дозволяють сформуувати 4 896 довідкових таблиць щодо особи вбивці та мотиву злочину.

Запропоновані В. Синчуком підходи до використання відомостей криміналістичної характеристики з метою формування типових версій щодо особи злочинця та мотивів злочину є значним кроком уперед, порівняно з існуючими розробками, наприклад тими напівформалізованими таблицями, що свого часу були запроваджені Л. Відоновим і в подальшому дещо модифіковані М. Селівановим¹. Більше того, самостійне моделювання вихідної кримінальної ситуації надає можливість слідчому максимально наблизити реальне до типового і користуватися не вельми абстрагованими даними, які відображені в довідковій літературі, а показниками, що характеризують ступінь імовірно-статистичних залежностей між елементами криміналістичної характеристики конкретної вибірки кримінальних справ. Наведені аргументи можна до певної міри вважати відповіддю тим науковцям, які піддавали сумніву репрезентативність висновків Л. Відонова і висловлювали судження стосовно того, що на сьогодні поки що не існує інструментарію з практичного використання криміналістичної характеристики злочинів².

Отже, з огляду на запропоновані нами принципи побудови окремої криміналістичної методики розслідування злочинів³, в якій криміналістична характеристика займає ключову позицію, й останню треба роз-

¹ Селиванов Н. А. Формализованные программы решения частных задач расследования / Н. А. Селиванов // Проблемы программирования, организации и информационного обеспечения предварительного расследования : межвуз. науч. сб. / Башк. ун-т. – Уфа, 1989. – С. 62–65.

² Див.: Ларин А. М. Криминалистика и паракриминалистика / А. М. Ларин. – М., 1996. – С. 127; Бахин В. П. «Контркриминалистика», или Новые задачи криминалистики / В. П. Бахин, И. В. Гора // Актуальні проблеми держави та права. – Одеса, 1998. – Вип. 5. – С. 47–52; Корноухов В. Е. Методика расследования преступлений : теоретические основы / В. Е. Корноухов. – М., 2008. – С. 39.

³ Див.: Журавель В. А. Окрема криміналістична методика розслідування злочинів: форма, структура, зміст / В. А. Журавель // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць. – Х., 2007. – Вип. 7. – С. 41–56; Він же. Проблеми формування базової методики розслідування злочинів / Володимир Журавель // Вісн. Акад. прав. наук України. – Х., 2008. – Вип. 1 (52). – С. 231–242.

глядати як інформаційну модель, в якій відбиваються типові ознаки, тобто ті, що притаманні даному масиву злочинів, і специфічні, котрі дозволяють відокремити його від інших груп злочинів. При цьому головною відмінністю цієї моделі є те, що всі елементи, які входять до її складу, становлять певну систему і розглядати їх у відриві один від одного недоцільно. Кожний елемент даної системи здатний впливати на вирішення загальних питань досудового слідства, а саме: висунення версій, визначення напрямків розслідування та формування алгоритму дій слідчого в тій чи іншій ситуації, прогнозування можливих варіантів доказової поведінки злочинця, ймовірних місць вчинення нових злочинів тощо. Тобто узагальнені дані, що входять до складу криміналістичної характеристики злочинів, призначені не тільки для розробки систем типових версій та умовиводів, що випливають з них, а й для визначення відповідного кола доказових фактів, які необхідно встановити в ході досудового слідства¹.

---

¹ Див.: Селиванов Н. А. Криминалистические характеристики и следственные ситуации в методике расследования / Н. А. Селиванов // Соц. законность. – 1977. – № 2. – С. 56–59.